



Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје  
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН СИМПОЗИУМ

**БЛАЖЕ КОНЕСКИ**

**И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК,**

**ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА**

СКОПЈЕ, 15-16 декември 2011

СКОПЈЕ, 2012

CIP - Каталогизација во публикација  
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

929Конески,Б.(062)

БЛАЖЕ Конески и македонскиот јазик, литература и култура :  
меѓународен научен симпозиум (15-16 декември 2011 година-Скопје) /  
[редакциски одбор Ала Шешкен ... и др.]. - Скопје : Филолошки  
факултет „Блаже Конески“, 2012. - [700] стр. ; 24 см

ISBN 978-608-234-016-6

а) Конески, Блаже (1921-1993) - Собири  
COBISS.MK-ID 92874506

<i>Аџим Пољоска</i> ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК .....	327
<i>Lilianna Miodońska</i> ODA DO MŁODOŚCI ADAMA MICKIEWICZA W PRZEKŁADZIE MACEDOŃSKIEGO POETY BŁAŻE KONESKIEGO .....	335
<i>Емилија Бојковска</i> КОМПАРАЦИЈАТА КАКО СТИЛСКИ БЕЛЕГ ВО РАСКАЗИТЕ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ И ВО ПРЕВОДИТЕ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК .....	349
<i>Силвана Симоска</i> БЕШЕ ВО ЧУДНИОТ МЕСЕЦ МАЈ: ЉУБОВТА ВО ЈАЗИЧНИОТ ПЕЈЗАЖ НА LYRISCHES INTERMEZZO ОД ХАЈНРИХ ХАЈНЕ И НА ЛИРСКИ ИНТЕРМЕЦО ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ .....	363
<i>Мирјана Алексоска-Чкајроска</i> ФРАНЦУСКИТЕ ЗАЕМКИ ВО РЕЧНИКОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ И ВО ТОЛКОВНИОТ РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК .....	377
<i>Даринка Веселинова, Толе Белчев</i> ЗА (НЕ)АПСОЛУТНОСТА НА ПРЕОДНОСТА КАЈ ГЛАГОЛИТЕ СПОРЕД КОНЕСКИ И ХЕЛБИГ/БУША .....	385
<i>Ирина Бабамова</i> ИСТРАЖУВАЊАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ КАКО ИЗВОР НА ПОДАТОЦИ ЗА ЕДНА ИСТОРИЈА НА ПРЕВЕДУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНИЈА .....	391
<i>Бисера Ситанкова</i> МИНАТОТО-ИДНО ВРЕМЕ И НЕГОВИТЕ ГЕРМАНСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ ОД ЗНАЧЕНСКИ АСПЕКТ .....	403
<i>Јасминка Делова - Силјанова</i> БЛАЖЕ КОНЕСКИ И „КИТКА“ ОД КАРЕЛ ЈАРОМИР ЕРБЕН .....	417
<i>Анија Кузманоска</i> „ЕУФЕМИЗМИТЕ ВО ФРАНЦУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК“ .....	425
<i>Мери Лазаревска</i> НИТУ АНГЛИСКИ НИТУ МАКЕДОНСКИ .....	437
<i>Солзица Пойовска</i> ПРЕМОСТУВАЊЕ НА КУЛТУРНИТЕ ПРАЗНИНИ .....	445

## За (не)апсолутноста на преодноста кај глаголите според Конески и Хелбиг/Буша

### Вовед

И германската граматика на Хелбиг/Буша и македонската на Конески даваат своевидни дефиниции на поимите преодност и непреодност. Целта на овој реферат е да се утврди дали Конески и Хелбиг/Буша констатираат цврста граница меѓу овие два поим. При тоа користат различни методи, а доаѓаат до истиот резултат - дека границата меѓу овие два термина е доста кривка и се замаглува со текот на времето. Според Конески непреодниот глагол некогаш се употребува како преоден, но со сменета смисла, непреодниот глагол некогаш станува преоден по пат на преод од еден во друг префиксиран глагол, некогаш преодноста одговара на значењето на повратната форма на глаголот, некогаш има проширување на преодноста, некогаш наместо префиксираната форма може да се сретне непрефиксирана форма со преодна употреба. Хелбиг/Буша, пак, зборуваат за преодни глаголи со непреодна употреба, непреодни глаголи со преодна употреба, истовременост на преодност и непреодност, средни или лажнопреодни глаголи (ниту преодни, ниту непреодни), како и за преодноста кај глаголите од аспект на апсолутноста, односно релативноста на глаголите. Овде ќе се компарираат гледиштата на Конески и Хелбиг/Буша во насока на одредување на нивните поклопувања и разидувања.

### Дефиниција

Според граматиката на Хелбиг/Буша (2001) поделбата на преодни и непреодни глаголи произлегува од односот на глаголот кон директниот предмет и од посебната позиција на директниот предмет. Така, преодни глаголи се оние покрај кои може да стои директен предмет, а кој станува субјект при трансформацијата во пасив: *besuchen, senden, verweisen, erwarten* и др. Непреодни глаголи, пак, се оние покрај кои не може да стои директен предмет, независно од тоа дали покрај нив може да стои друг падежен или предлошки објект: *denken, sterben, helfen, raten, fallen* и др.

Конески (1981), темелникот на македонскиот современ јазик, ги дефинира преодните глаголи како глаголи што допуштаат сврзување со предметот во реченицата: *носи вода, кажува приказна, бере тутун*, односно чие дејство „преоѓа“, се извршува врз предметот или целосно го опфаќа. И обратно, кога во реченицата не се среќава предмет, тогаш дејството на таквиот глагол не може да премине на предметот, а неговото значење не може да е управувано од предметот, се зборува за непреодни глаголи: *тој оди*, наспрема *тој чита* (нешто).

## Затемнување на границата

Хелбиг/Буша се на мнение дека поделбата на глаголите на преодни и непреодни е груба, па ја истакнуваат потребата од извесни спецификации во нивното детерминирање. Според нив (Хелбиг/Буша, 2001):

1. Како преодни се означуваат и глаголите кои одат со директен предмет кој може да премине во подмет при пасивна трансформација, но кој не се јавува во конкретната реченица ако станува збор за факултативен актант. Значи не е одлучувачка појавата на директниот предмет во реченица, туку можноста за нивна појава кај соодветните глаголи. Па, глаголите употребени на следниов начин се сметаат за преодни: *Er prüft jetzt* (непреодна употреба), наспрема *Er prüft den Studenten*.
2. Не се преодни оние глаголи кои иако одат со директен предмет, во пасивната трансформација објектот не им преминува во субјект: *Der Koffer enthält zwei Anzüge*. Ваквите глаголи чиј објект не може да се трансформира во субјект во пасивни конструкции<sup>1</sup> не се ниту преодни, ниту непреодни, туку т.н. средни (лажно-преодни, псевдотранзитивни). Такви глаголи се: *behalten, bekommen, erhalten, umfassen* и др.
3. Во непреодни глаголи се вбројуваат:
  - Апсолутните глаголи<sup>2</sup>: *Die Blume blüht, Die Sonne scheint*.
  - Релативните глаголи<sup>3</sup> со дополнение кое може да биде: дативен објект (*Er half seinem Freund*), генитивен објект (*Wir bedenken seines Todestages*), предлошки објект (*Wir warten auf unseren Freund*) или прилошка определба која е задолжителна од валенциски причини (*Er wohnt in der Hauptstadt*).
4. Важно е да се забележи дека апсолутните глаголи се секогаш непреодни, но непреодните глаголи не се секогаш апсолутни, а преодните глаголи се секогаш релативни, но релативните глаголи не се секогаш преодни<sup>4</sup>.
5. При разграничувањето на преодните и непреодните глаголи не се дава информација за тоа од каков вид се дополненијата (објектите и прилошките определби) и дали тие се облигаторни или факултативни. Тоа се одредува само врз основа на валентноста на глаголот.
6. Постојат
  - преодни глаголи со непреодна употреба: *Der Bäcker bäckt heute Kuchen. Der Bäcker bäckt heute.* и
  - непреодни глаголи со преодна употреба. Последната можност се ограничува само на поетскиот стил: *Die Glocke tönt einen traurigen Gesang*.

<sup>1</sup> Таквите глаголи воопшто не допуштаат трансформации во пасив.

<sup>2</sup> Тоа се глаголи на кои не им е потребно друго дополнение освен подметот.

<sup>3</sup> Тоа се глаголи кои освен подметот бараат барем уште едно дополнение за да биде граматички коректна реченицата, без оглед на видот на дополнението.

<sup>4</sup> Релативни глаголи се и оние кои одат со директен предмет.

7. Често е можно развивање на преодност кај непреодните глаголи со помош на префикси: *Er erwartet den Freund*, наспрема *Er wartet auf den Freund*. Други вакви примери би биле: *antworten auf*, наспрема *beantworten*, *deneken an*, наспрема *bedenken*, *liefern*, наспрема *beliefern*, *drohen*, наспрема *bedrohen* и др.
8. Во многу случаи може да се употребува истиот глагол и преодно и непреодно. При тоа се работи за различни варијанти на еден глагол кој може да има различна валентност: *Die Köchin kocht die Suppe*, наспрема *Die Suppe kocht*. Такви можности допуштаат глаголите: *bäcken*, *brechen*, *frieren* и сл.

И Конески ја оспорува единечноста на поделбата на глаголите на преодни и непреодни, зборувајќи за затемнување на границата. Тој смета дека во современиот македонски јазик има случаи кога предмет може да дојде и покрај глагол кој е првобитно непреоден и на тој начин да влезе во редот на преодните<sup>5</sup>. Исто како и Хелбиг/Буша и Конески смета дека се потребни извесни конкретизации во детерминирањето на овие два вида глаголи и тоа го прави на свој начин (Конески 1981):

1. Извесен степен на развивање преодност има кога некој глагол кој инаку се употребува преодно, се пренесува во друга сфера, така што развива поинаква врска и поинакво значење. На пример, глаголот *приближува*, може да се употреби и синонимно на преодниот глагол *доближува*: *Приближи го прстот до уста*, наспрема *Доближи го прстот до уста*. Со реченицата *Кога ќе го приближиши (волкот) до село ќе излезам со сето село за да го пречекам* (М.Цепенков) се дава прегледна слика за развивањето значење што навлегува во сферата на други глаголи, во овој случај на глаголите (*го*) *доведе*, *донесе*.
2. Преодноста може да се прошири од еден префиксиран глагол на друг префиксиран глагол, како таков првобитно непреоден: *Бабата Тода ги заспиваше сите девојчиња и Јована со песна на усна и солзи по образи* (С.Попов). Преодноста е пренесена од глаголот *устива* (некого).
3. Некогаш се развива преодност што му одговара на значењето на повратната форма на дадениот глагол: *Тој ги скара*<sup>6</sup>. Значи, се развила преодност што му одговара на повратното значење на глаголот.
4. Некои преодни глаголи ретко се употребуваат како такви, па во одредени состави ги прошируваат можностите за својата преодност, навлегувајќи во состави кои се повообичаени за други глаголи што се асоцираат со нив по значење. Така, иако глаголите *вели*, *зборува* се преодни, тие се јавуваат во помалку предметни врски од глаголот *кажува*. Вообичаено се вели *кажува приказна*, а не *вели приказна* или *зборува приказна*. Глаголите *вели* и *зборува*, всушност, повеќе го означуваат самиот процес на говорење, отколку што побудуваат создавање на предметни врски. Со текот на времето ваквите глаголи влегуваат во сферата на употреба на глаголот *кажува*, така што ја прошируваат својата преодност: *Сите го велеа местото, оти било лошо* (М.Цепенков) *им прелетаа зборовите што и ги велеа некогаш* (В.Малески)

<sup>5</sup> Ова доаѓа до израз и поради фактот што денес се образуваат глаголски придавки еднакво и од преодните како и од непреодните глаголи (*викнат*, *паднат*).

<sup>6</sup> Овој израз има две значења 1. *скара* – укори (некого) 2. *скара* – натера (некои) да се скараат.

5. Кај некои глаголи е повообичаено да стапи во предметна врска префиксираната форма, иако место неа може да се сретне и непрефиксираната: *Госпо ќе те радува со машко дете* (М.Цепенков), наместо *израдува*. Во ваква форма и глаголот *радува* добива нијанса на свршеност.

## Коментар

Расколебувањето на границата меѓу преодните и непреодните глаголи е напреднато доста во нашиот современ јазик. Тоа, според Конески (1981), се должи на развивање предметни врски кај првобитно непреодни глаголи<sup>7</sup>, на пример, *Јас ќе ми те најадам и напијам* (М.Цепенков). Нијанса на преодност може да се развие кај непреодниот глагол со поместувањето на значењето: *Мајка ти ќе ти ја умрам, издумале еден мариџет за да ја умрат, неа ништо не ја умирало* (М.Цепенков). Во вакви случаи, за развивањето преодност кај глаголот *умре* е потребна негова асоцијација по значење со некој друг преоден глагол: *отена, убие, умрети, усмрти* (за споредба *умрен*, наспрема *отепан*), значи тој се употребува синонимно. Преодност кај првобитно непреодниот глагол може да се развие и по пат на асоцијација, но овој пат на спротивното значење. Една народна песна вели: *Сонце ме зајде, мила мајко ле, на врв планина. Едно ме зајде, мила мајко ле, друго м'огреа*. Имено, *зајде* (некого) е развиено во врска со *огрее* (некого). Не само народната туку и современата литература дава примери за развивање на преодност кај непреодните глаголи. Ова е можно во состави што не се вообичаени за разговорниот јазик: *На престол ќе те седнам* (К. Чашуле). *Ја порасна ли?* (С.Попов)

Не сите непреодни глаголи можат да стапат во врска со предмет, но во секој случај, особен потенцијал за тоа имаат свршените глаголи<sup>8</sup> кои покажуваат извесна резултативност на дејството. И модалното значење на готовност за вршење на дејство дава можност за појава на предметни врски кај непреодни глаголи како што е примерот *оди: Го одам полево*. Тоа што станува обичај користењето изрази како: *го легна, го стана, го падна* итн. е доказ дека се работи за жива појава што засега длабоко во наследениот однос меѓу преодните и непреодните глаголи<sup>9</sup>, расколебувајќи ја разликата меѓу нив.

Разликата меѓу преодните и непреодните може да се манифестира и со извесни лексички и граматички средства. Во германскиот јазик разликата се огледува и во градење на минатото време перфект со *sein* (за непреодните глаголи) или со *haben* (за преодните глаголи): *Wir sind mit dem Zug gefahren*, наспрема *Er hat seinen Wagen nur ein Jahr gefahren*. Некогаш (не)преодноста е поврзана со (не)правилноста на конјугираните глаголски форми на еден ист глагол: *Er hängte das Bild an die Wand* (преодниот глагол е

<sup>7</sup> Предметна врска се развила и со безличните глаголи: *ме стемни*, наспрема *се стемни, ме раздени*, наспрема *се раздени*.

<sup>8</sup> Развивањето преодност е пообично кај свршените глаголи, иако се среќава и кај несвршените.

<sup>9</sup> Во македонскиот јазик е можно и тавтологично развивање на предметна врска, односно со предмет кој е именка од ист корен со глаголот. *Платно да ткајш, пат да патуаш*. (М.Цепенков), *И помин со таква ќе се помине* (С.Попов).

правилен), наспрема *Das Bild hing an der Wand* (непреодниот глагол е неправилен), некогаш, пак, разликата се воочува кај различните инфинитивни форми: *Er legte das Buch auf den Tisch*. (*legen* е преоден) *Das Buch lag auf dem Tisch* (*liegen* е непреоден ). И во македонскиот јазик разликата може да се манифестира со некои лексички и граматички средства, на пример, со префикси (*изоди*, наспрема *оди*), со кратките заменски форми и определениот член (*го заспивам детето*, наспрема *заспивам*) или со различни инфинитивни форми (*стои*, наспрема *става*)

## Заклучок

За крај ги утврдуваме полиња на кои гледиштата на Конески и Хелбиг/Буша се сечат и полињата на кои се разидуваат.

Поклопувања:

- даваат дефиниции на поимите преодност/непреодност
- свесни се за непостоењето на јасни граници
- сметаат дека со текот на времето границата меѓу преодните/непреодните глаголи се поместува, односно дека се работи за жива појава
- тенденцијата е позитивна, т.е. се оди сè повеќе во правец од непреодните кон преодните глаголи
- разликата меѓу преодните и непреодните може да се манифестира и со извесни лексички и граматички средства.
- преодноста може да се прошири со префиксиран глагол
- проширувањето на преодноста се должи на развивање предметна врска на првобитно непреодниот глагол

Разидувања:

Хелбиг/Буша	Конески
<ul style="list-style-type: none"> <li>- предметот станува субјект во трансформацијата во пасив</li> <li>- не е важна само појавата на објектот туку и можноста за негова појава</li> <li>- постојат т.н. средни (лажно-преодни, псевдотранзитивни) глаголи</li> <li>- во дефинирањето се користат и апсолутните и релативните глаголи</li> <li>- (не)преодноста може да се должи на постоењето различни валенции кај исти глаголи</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- преодноста се проширува во други сфери</li> <li>- проширувањето се врши по пат на асоцијација на значењето</li> <li>- преодноста може да се прошири од еден префиксиран глагол на друг</li> <li>- се развива преодност што одговара на значењето на повратната форма</li> <li>- некои преодни глаголи се употребуваат ретко како такви</li> <li>- преодноста може да се прошири со непрефиксиран глагол.</li> </ul>



## **Литература**

КОНЕСКИ, Б. (1981): *Граматика на македонскиот литературен јазик*, дел I и II. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга

HELBIG, G./BUSCHA, J. (2001): *Deutsche Grammatik, ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt